УДК: 332.3:631.95

І.В. Кошкалда, д-р екон. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В Докучаєва

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК ОСНОВНА КОМПОНЕНТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано екологічний стан земель в Україні та у Харківській області зокрема. Визначено основні проблеми екологізації землекористування та запропоновано для покращення екологічного стану земель зосереджувати увагу господарюючих суб’єктів на виробництві та популяризації органічної продукції, яка є досить корисною для здоров’я людини.

Ключові слова: *екологізація землекористування, земельні ресурси, раціональне використання, органічна продукція, здоров’я людини.*

Постановка проблеми. Однією з найгостріших проблем сучасності є збереження якості середовища проживання в умовах високого антропогенного впливу на екологічні системи. І не дивлячись на те, що починаючи з Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (червень 1992 р.), на якій міжнародною спільнотою було прийнято рішення щодо переходу до стратегії сталого розвитку минуло майже 25 років, проблема щодо покращення екологічної складової сталого розвитку ще й до сих пір залишається відкритою.

На території України зосереджені величезні природні багатства, однак суто експлуатаційний підхід та екологічно деструктивна господарська діяльність призвели не тільки до порушення, а й до руйнування природних ландшафтів. Недотримання принципів раціонального природокористування спричиняє порушення взаємозв’язків в екосистемах, що породжує загострення екологічних проблем.

Проблеми екологічного розвитку продовжують бути актуальними для всіх країн світу і Україна не є виключенням. Нашу країну охоплює екологічна криза, яка спричинена перш за все надмірним забрудненням атмосфери та нераціональним використанням земельних ресурсів. Земля є не тільки найважливішим природним ресурсом, але і завдяки своїй особливій ролі (засіб, предмет і знаряддя праці) і природним властивостям (родючість, рельєф, рослинність і т.п.) є життєво необхідним, вічним засобом виробництва. Від якісного стану землі залежить якість продукції,

яку виробляють у сільському господарстві, що безпосередньо впливає на стан і здоров’я людини. Тому питання пов’язані з екологізацією землекористування потребують подальшого дослідження і удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У законодавчому порядку визначено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України [1]. Екологічна безпека це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров’я людей, тобто забезпечення екологічного балансу на Землі шляхом запровадження комплексу відповідних заходів.

На думку відомого дослідника в області екології Реймерса М.Ф. екологічна безпека повинна ґрунтуватися на таких принципах [2]:

- усвідомлення того, що людство – невід’ємна частина природи, яка повністю залежна від навколишнього середовища;
- визнання обмеженості і конечності природно-ресурсного (екологічного) потенціалу землі й окремих його регіонів, необхідності його якісної і кількісної інвентаризації;
- неможливість штучного розширення природно-ресурсного (екологічного) потенціалу понад природно-системні обмеження;
- визначення допустимого максимуму вилучення природних ресурсів і зміни екосистем як середовища життя;
- необхідність вироблення превентивних екологічних заборон заздалегідь до економічного вичерпування природних ресурсів або їх непрямої руйнації;
- обов’язковість створення соціально-економічного механізму гомеостазу в системі «людина – природа»;
- насущна і обов’язкова необхідність регулювання чисельності людей, зменшення їх тиску на природне середовище на локальному, регіональному і глобальному рівнях;
- прийнятність тільки «екологосумісних» технологій і техніки у всіх галузях господарювання;
- перехід до ресурсоекономних технологій і мініатюризації виробів, до безпечних для природи і людей господарських прийомів;
- визнання закону оптимальності, а в господарюванні – принципу розумної достатності у використанні способів одержання життєвих благ у просторових і тимчасових конкретних межах

(обмеження за чинниками екологічного, соціального, економічного ризику);

- розуміння, що без адекватного середовища життя (цілісності екосистем) неможливе збереження і розвиток живого, у тому числі його видів (включаючи людину) і природних систем більш низького рівня ієрархії.

Питання екологізації землекористування привертають увагу багатьох вчених-дослідників а саме: Д.С. Добряка, Л.М. Новаковського, А.Я. Сохнича, А.М. Третяка, М.А. Хвесика, О.В. Ходаківської та інших [3-8]. Проте не дивлячись на значний доробок науковців стан земельних ресурсів залишається незадовільним а екологічна безпека незбалансованою.

У схваленій Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням встановлено, що унаслідок деградації земель протягом 1986-2010 рр. вміст гумусу зменшився на 0,22 % і становить 3,14 %. За цей період втрати гумусу в орному шарі становили 5500 кілограмів на гектар. Щороку з урожаєм сільськогосподарських культур з кожного гектара безповоротно відчужуються 77-135 поживних речовин (азот, фосфор, калій) [9]. Крім того, даною Концепцією визначено, що така проблема зумовлена:

- необґрунтовано високим рівнем передусім сільськогосподарського освоєння території та незбалансованим співвідношенням між земельними угіддями;

- порушенням науково обґрунтованих принципів землекористування, у тому числі недотриманням сівозмін, зменшенням обсягу внесення агрохімікатів, перш за все добрив, включаючи органічні;

- незадовільним станом забезпечення землеустрою, в тому числі, розроблення документації в галузі охорони земель та здійснення передбачених нею заходів, а також недостатнім обсягом наповнення відомостями системи Державного земельного кадастру та іншими умовами.

Також у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» зазначено, що стан земельних ресурсів України близький до критичного. За період проведення земельної реформи значна кількість проблем у сфері земельних відносин не лише не розв'язана, а й загострилася [10].

Серед земель України найбільшу територію займають землі сільськогосподарського призначення (71 %), 78 % з яких є ріллею. На всій території поширені процеси деградації земель, серед яких найбільш

масштабними є ерозія (близько 57,5 % території), забруднення (близько 20 % території), підтоплення (близько 12 % території). Зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, а щорічні втрати гумусу становлять 0,65 тонни на 1 гектар.

Проблеми у сфері охорони земель значною мірою зумовлені незавершеністю процесу інвентаризації і автоматизації системи ведення державного земельного кадастру, недосконалістю землевпорядної документації та недостатністю нормативно-правового забезпечення, проведення освітньої та просвітницької роботи, низькою інституціональною спроможністю відповідних органів виконавчої влади.

Також у даному Законі визначено, що національна екологічна політика повинна бути спрямована на досягнення таких стратегічних цілей, а саме:

Ціль 1. Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості.

Ціль 2. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки.

Ціль 3. Досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища.

Ціль 4. Інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління.

Ціль 5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі.

Ціль 6. Забезпечення екологічно збалансованого природокористування.

Ціль 7. Удосконалення регіональної екологічної політики.

Для сільськогосподарського землекористування дані цілі в першу чергу спрямовані на створення умов для широкого впровадження екологічно орієнтованих та органічних технологій ведення сільського господарства і збільшення до 2020 р. частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві до 7 %.

Метою статті є дослідження екологічного стану земель та розробка пропозицій щодо запровадження екологізації землекористування.

Виклад основних результатів дослідження. Екологічна складова полягає у головному значенні екологічної суті землі; екологізації технологій у сільському господарстві, промисловості, енергетиці та на транспорті. Екологічна складова виявляє свою значущість під час користування землями сільськогосподарського призначення, оскільки отримання максимального економічного ефекту буде неможливим, якщо ґрунти стануть непридатними до використання. У зв’язку із цим для

землекористувачів законодавством встановлено ряд обов’язків (ст. 96 Земельного кодексу України) та певні правила. Так, землекористувачі зобов’язані: забезпечувати використання землі за цільовим призначенням та за свій рахунок приводити її у попередній стан у разі незаконної зміни її рельєфу, за винятком випадків незаконної зміни рельєфу не власником такої земельної ділянки; додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; своєчасно сплачувати земельний податок або орендну плату; не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів; підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі; своєчасно надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів у порядку, встановленому законом; дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних з встановленням земельних сервітутів та охоронних зон; зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.

Площа Харківської області складає 31,4 тис. км^2, що становить 5,2 % від території України. За цим показником область посідає 4 місце в країні, поступаючись лише Одеській, Дніпропетровській та Чернігівській областям. Сучасний стан використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, що негативно впливає на стійкість агроландшафту. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно допустиму [11].

Структура земельного фонду області визначається дуже високим сільськогосподарським освоєнням території, урбанізацією й індустріалізацією життєвого простору та наведена в табл. 1.

Так, в структурі сільськогосподарських угідь відбулися незначні зміни. Питома вага сільськогосподарських угідь в загальній структурі земель зменшилася натомість збільшилася площа забудованих земель. Розораність території Харківської області складає 61,5 %, лісистість – 13,3 %. Тобто спостерігаються позитивні тенденції у зміні структури угідь, що ведуть до зменшення розораності земель області, яка все ще залишається дуже високою.

Наслідком високого господарського освоєння земельного фонду, без належних заходів щодо його охорони та відтворення як виробничого ресурсу й важливої складової навколишнього природного середовища, є прогресуюча деградація земель, що створює загрозу продовольчій безпеці області (табл. 2).

1. Структура та динаміка основних видів земельних угідь Харківської області, у % до загальної площі території

Основні види земель та угідь	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Загальна територія	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі:					
1. Сільськогосподарські угіддя	77,0	77,0	76,9	76,9	76,8
з них:					
рілля	61,3	61,3	61,4	61,4	61,5
перелоги	0,5	0,5	0,3	0,4	0,3
багаторічні насадження	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
сіножаті і пасовища	13,6	13,6	13,6	13,5	13,4
2. Ліси і інші лісовкриті площі	13,2	13,3	13,3	13,3	13,3
з них вкриті лісовою рослинністю	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0
3. Забудовані землі	3,9	3,9	3,9	3,9	4,0
4. Відкриті заболочені землі	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1
6. Інші землі	3,8	3,80	3,8	3,8	3,8
Усього земель (суша)	98,1	98,1	98,1	98,1	98,1
Території, що покриті поверхневими водами	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9

Земельні ресурси Харківської області є одними з найкращих в Україні за потенціалом родючості ґрунтів, запасам в них гумусу і основних поживних речовин, продуктивності вирощуваних сільськогосподарських культур. За невеликим виключенням, сільськогосподарські угіддя області придатні для одержання екологічно чистої продукції. Разом з тим, унаслідок економічних та інших причин, складних сучасних ринкових умов спостерігається погіршення агроекологічного стану земель, розвиток на них процесів деградації ґрунтів – ерозії, дегуміфікації, переущільнення, зменшення біорізноманіття тощо. Причиною деградації найчастіше є:

– нераціональна структура сільгоспугідь, посівних площ, розміщення культур без достатнього повного врахування ґрунтово-кліматичних умов, підвищений рівень розораності;

2. Поширеність деградаційних процесів

Види деградованих земель	2014 р.	
	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі області
Дефляційно небезпечні землі (с/г угіддя)	29,636	0,94
Землі (с/г угіддя),піддані водній ерозії	0,64	0,02
Землі (с/г угіддя), піддані сумісній дії водної та вітрової ерозії	0,153	0,005
Землі (с/г угіддя) з кислими ґрунтами	0,05	0,002
Землі, що піддані зсувам	0,027	0,001
Підтоплені землі	0,005	0,0002
Порушені землі станом на 01.01.2015	1,712	0,054

– дефіцитний баланс біофільних елементів із-за невеликих доз гною і мінеральних добрив, які застосовуються;

– недостатнє задіємня економічних стимулів для екологобезпечного використання земельних ресурсів, механізмів економічної та адміністративної відповідальності землекористувачів за порушення вимог щодо охорони ґрунтів.

Переважна кількість сільськогосподарських земель передається в короткострокову оренду різним господарюючим суб’єктам, головною метою яких є одержання сьогоденного економічного прибутку, а ніяк не збереження якісного стану ґрунтів. Недосконаліть нормативно-правової бази земельних відносин та відсутність дієвого державного контролю за використанням і охороною ґрунтів спонукає більшість тимчасових землекористувачів не звертати увагу на необхідність підтримки родючості ґрунтів у належному стані. До тих пір, поки виснаження земель для сільськогосподарських товаровиробників є економічно доцільнішим за вживання заходів із охорони ґрунтів, процеси деградації ґрунтового покриву можуть тільки прогресувати.

З метою покращення стану охорони земель області було запропоновано: розроблення програми охорони земель, передбачивши заходи, спрямовані на забезпечення екологічної рівноваги у природному середовищі, стабільності стану земель, попередження або обмеження негативної дії природно-антропогенних явищ на продуктивність сільськогосподарських земель, оптимізацію структури

сільськогосподарських угідь відносно площі ріллі, скорочення площі ріллі шляхом виведення земель, непридатних для ефективного землеробства; розроблення програми виведення малопродуктивних земель з сільськогосподарського виробництва; фінансування розробки програм по охороні земель за рахунок частини земельних податків, а також за кошти землекористувачів; забезпечення умов для створення та впровадження екологічно-обгрунтованих проектів з агроландшафтної реорганізації території.

Варто відмітити, що в Україні діє ряд громадських організацій з питань захисту природного середовища. Так, першою громадською організацією, яку було засновано у 1946 р. є Українське товариство охорони природи (УкрТОП). До середини 1960-х рр. УкрТОП було єдиним голосом екології у проектах рішень державного управління; в цей час УкрТОП домагалося впровадження комплексного еколого-економічного підходу до управління економікою та створення міністерства екології в структурі Уряду УРСР. А під тиском даної організації у 1967 р. Уряд Української РСР створив Держкомприроди, як центральний орган влади. Це сталося на три роки раніше, ніж створення Агентства охорони довкілля США та на 21 рік раніше ніж створення подібних державних органів в Москві. На сьогодні основними цілями діяльності Українського товариства охорони природи є [12]:

- сприяння формуванню громадянського еко-суспільства, верховенству екологічного права; ініціювання, організація й участь у здійсненні практичних природоохоронних акцій і заходів, сприяння екологізації усіх сфер життєдіяльності населення у контексті національної безпеки України;
- громадянська підтримка екологічної політики України, сприяння вдосконаленню законодавчої і нормативно-правової бази, прискорення процесів гармонізації екологічного законодавства України з вимогами міжнародних стандартів, зокрема, із нормативами ЄС;
- здійснення просвітницької діяльності серед населення з метою виховання загальносуспільної екологічної свідомості, впровадження системи професійної екологічної підготовки державних службовців, керівників і посадових осіб, які приймають відповідальні рішення на локальному, регіональному і державному рівнях; громадський контроль за дотриманням конституційно-правових гарантій екологічних прав громадян України, сприяння попередженню екологічних правопорушень, здійснення незалежного громадянського контролю, екологічної експертизи й аудиту у

сфері охорони навколишнього природного середовища; проведення наукових досліджень і сприяння переходу України на засади сталого розвитку.

Також вже 18 років поспіль діє Всеукраїнська екологічна ліга, діяльність якої спрямована на формування розвиненого громадянського суспільства, яке є основним чинником збалансованого розвитку і ознакою демократичної держави. Дана організація виступає з ініціативою створення Національної платформи «Цілі збалансованого розвитку для України», метою якої є об’єднання зусиль представників органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнес-структур, науковців та громадськості для забезпечення економічного розвитку держави й соціальної захищеності населення з урахуванням можливостей і потреб природного середовища [13].

У 2005 р. була створена Федерація органічного руху України, що ставить за мету всебічну пропаганду цінностей та світогляду, притаманних прибічникам світового органічного руху, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва з одночасним розвитком сучасних світових та вітчизняних безпечних для природи та людини технологій, сприяння розвитку органічного руху в Україні, в т.ч. не лише безпосередньо виробництві, переробці та експорту органічної продукції а й формуванню вітчизняного ринку споживання [14].

Основними завданнями Федерації є: збереження та відновлення навколишнього природного середовища завдяки впровадженню органічних технологій у виробництво; розповсюдження інформації та пропаганда переваг органічного, біодинамічного виробництва; допомога в розробці систем органічного та біодинамічного сільського господарства для виробників сільськогосподарської продукції з використанням найкращого вітчизняного та іноземного наукового і виробничого досвіду; сприяння розробці нормативних документів в галузі органічної освіти, в написанні та виданні науково-методичної літератури, підручників, посібників, періодичних видань; сприяння формуванню в усіх регіонах України мережі виробників та переробників органічної продукції та розвитку не лише її експорту, але й, особливо, створенню ринку такої продукції в самій Україні.

Доречно зазначити, що органічне сільське господарство – це виробнича система, що підтримує здоров’я ґрунтів, екосистем і людей. Воно залежить від екологічних процесів, біологічної різноманітності та природних циклів, характерних для місцевих умов, при цьому уникається

використання шкідливих ресурсів, які викликають несприятливі наслідки. Органічне сільське господарство поєднує в собі традиції, нововведення та науку з метою покращення стану навколишнього середовища та сприяння розвитку справедливих взаємовідносин і належного рівня життя.

Так, основними вимогами для одержання органічної продукції є [15]:

- обробка земельних угідь має здійснюватися без застосування хімічних добрив;
- насіння має бути адаптованим до місцевих умов, бути стійким до шкідників і бур’янів і, головне, не повинно бути генетично модифікованим;
- родючість ґрунтів потрібно підтримувати за допомогою сівозмін та добрив рослинного або тваринного походження, що біологічно розкладаються;
- заборонено використовувати гербіциди, пестициди, інсектициди, азотовмісні та інші хімічні добрива;
- для боротьби зі шкідниками необхідно застосовувати фізичні бар’єри, шум, ультразвук, світло, пастки, спеціальний температурний режим та ін.;
- під час вирощування худоби для одержання м’яса заборонено застосовувати антибіотики та гормони росту;
- використання радіації та генної інженерії у виробництві органічної продукції суворо заборонено.

Органічна продукція стрімко набула значної популярності в Європі, США, Австралії. Так, серед європейських країн-виробників у процентному відношенні лідери Данія та Швейцарія, де масштаби органічного землеробства сягають 10-15 % від усього землеробства. Ненабагато відстають Австралія, США, Японія, Китай. За посіяними площами у світі лідер – Австралія. Там екологічно чисті овочі, фрукти та зернові культури ростуть на 12 млн га. Швидкими темпами до органічних рекордсменів прямує Грузія, яка щороку майже вдвічі збільшує обсяги органічного виробництва. Зокрема це стосується виноробства, збору трав, переробної промисловості. Проте Росія помітних успіхів поки що не має, хоча спроби є.

Експерти стверджують, що жодна сфера економіки у світі не розвивається так швидко, як органічне землеробство, де темпи росту сягають 10-15 % на рік. За різними оцінками обіг від продажу органічної продукції на світовому ринку сягає 40 млрд євро на рік і найближчим часом досягне 200 млрд євро [16].

Правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини в Україні визначено у Законі «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [17]. Даний документ спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

В Україні органічне сільське господарство тільки починає зароджуватися. Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь в Україні протягом 2002-2014 рр. збільшилася в 2,4 рази, а кількість господарств, які виробляють органічну продукцію, збільшилася майже в 6 раз (табл. 3).

3. Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь і кількість органічних господарств в Україні за 2002–2014 рр. [14]

	Роки												
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Площа, тис. га	164,4	239,5	240,0	242,0	242,0	249,9	270,0	270,2	270,2	270,3	272,9	393,4	400,8
Кількість господарств	31	69	70	72	80	92	118	121	142	155	164	175	182

Наприклад, у Харківській області органічним виробництвом займаються 10 невеличких підприємств. Одне з них спеціалізується на переробній промисловості. Решта – на землеробстві, вирощуванні курей та виробництві яєць. Органічними овочами харківські фермери поки що забезпечити регіон не в змозі. Через те, що повний спектр продуктів не виробляється, або виробляється не в достатній кількості, слабко розвинена мережа поширення продукції. Виробникам важко знаходити ринки збуту, адже господарства малі і не в змозі цілий рік постачати продукцію.

В Україні майже ідеальні природні умови для вирощування органічної продукції, а ґрунти у порівнянні із землями Західної Європи більш родючі, та й клімат сприятливий. Серед областей України найбільше для органічного землеробства підходить Полтавська область хоча і у Харківській області ґрунти мають високий потенціал. Найсприятливішими районами Харківської області є Золочівський, Богодухівський, Краснокутський, Валківський, оскільки вони найбільш екологічно чисті,

найменше піддаються впливу забруднення від крупних підприємств і магістралей.

Одним з найбільш відомих господарств України, що виробляє вже понад 30 років органічну продукцію є ПП Агроекологія Шишацького району Полтавської області. Підприємство має розвинуте рослинництво і високопродуктивне стадо молочної худоби. На полях «Агроекології» отримують високі урожаї. Значна частина зібраного збіжжя призначена для годівлі худоби. На великих площах тут вирощують багаторічні трави, кукурудзу на силос. Таким чином, господарство повністю забезпечено екологічно чистими кормами власного виробництва. На підприємстві продовжують удосконалювати унікальні технології органічного землеробства, тут налагоджено співпрацю з науковцями, досвід господарювання вивчають учені й практики з України та зарубіжжя [18].

В грудні 2015 р. в ПП «Агроекологія» відбулися перші збори відновленого Полтавського товариства сільського господарства на яких було обговорено ряд проблемних питань серед яких основна увага була приділена питанню щодо виробництва безпечної для здоров’я людини продукції. Виступаючі наголошували на тому, що найбільшу увагу слід приділяти збереженню землі і людям. Земля має бути органічною, люди – здоровими. Потрібно вийти на новий рівень відповідальності за природу й здоров’я людей. Зокрема, необхідно забезпечити збалансоване харчування населення, а не просто виробляти мільйони тонн зерна [18].

Екологічна відповідальність у сфері сільськогосподарського землекористування відіграє важливу роль у сфері продовольчої безпеки країни, оскільки проблема забезпечення якісними продуктами харчування є критичною для населення. Нині розрахунковий збиток від забруднення продуктів харчування в Україні становить понад 6 млрд дол. на рік. У світі час від часу відбуваються скандали з нововиявленими небезпечними для здоров’я речовинами, а виникнення нових форм інфекцій піддає сумніву питання про можливість сталого розвитку суспільства. Така ситуація може призвести до того, що підвищення рівня споживання продукції АПК (і насамперед – продуктів харчування) може знизити якість життя в цілому. А це передусім зниження рівня здоров’я населення, що призводить до втрат людського капіталу [19].

Висновки. Останнім часом господарська діяльність людини спричиняє проблеми екологічного характеру, що негативно впливає на стан земельних ресурсів. Взаємозв’язок людини і природи досить тісний, оскільки існувати нарізно одне від одного вони не можуть. А тому

раціональне природокористування передбачає комплекс заходів, які сприятимуть покращенню екологічного стану землекористування.

Вченими Інституту продовольчих ресурсів НААН України встановлено, що здоров’я людини на 10-20 % визначається екологічною ситуацією і 50-70 % залежать від способу життя, найважливішим складником якого є харчування, обумовлене кількісним вмістом та якісним складом споживаних людиною поживних речовин. А отже, виробництво екологічної продукції органічного походження є запорукою здоров’я людини, тому в Україні варто більшу увагу зосереджувати на виробництві і популяризації органічної продукції.

Бібліографічний список: 1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-XII від 25.06.1991 (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12. 2. Реймерс Н.Ф. Надежды на выживание человечества. Концептуальная экология. – М.: «Россия молодая», 1992. – 365 с. 3. Добряк Д.С. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання / Д.С. Добряк, О.П. Канаш, Д.І. Бабміндра, І.А. Розумний. – 2-ге вид., допов. – К.: Урожай, 2009. – 464 с. 4. Новаковський Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. – 2-ге вид., допов. – К.: Урожай, 2009. – 276 с. 5. Сохнич А.Я. Еколого-економічне управління землекористуванням [Монографія] / А.Я. Сохнич, П.П. Колодій / За ред. д.е.н. А.Я.Сохнича. – Львів: НВФ «Українські технології», 2005. – 170 с. 6. Третяк А.М. Сутність і поняття екології землекористування в умовах нових земельних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecoj.dea.gov.ua/wp-content/uploads/2013/02/CONCEPT1.pdf.
7. Хвесик М.А. Екологічна криза в Україні: соціально-економічні наслідки та шляхи її подолання / М.А. Хвесик, А.В. Степаненко // Економіка України. – 2014. – №1. – С.74–86. 8. Ходаківська О. Сучасний стан сільськогосподарського землекористування: економічний та екологічний виміри / О. Ходаківська, В. Давиденко // Землевпорядний вісник. – 2015. – № 10. – С.44-48. 9. Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2014р. № 1024-р // Урядовий кур’єр. – 2014. – № 201. 10. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України № 2818-VI від 21.12.2010 // Відомості Верховної

Ради України (ВВР). – 2011. – № 26. – Ст.218. 11. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Харківській області у 2014 році. – Харків, 2015. – 209 с. 12. Українське товариство охорони природи. Офіційний сайт: http://www.ukrpryroda.org 13. Всеукраїнська екологічна ліга визначає пріоритети у сфері захисту довкілля // Екологічний вісник. – 2015. – № 6 (93). – С.2-5. 14. Федерація органічного руху в Україні. Офіційний сайт: http://organic.com.ua 15. Мороз М.В. Значення основних аспектів раціонального харчування та екологічних продуктів для здоров’я людини / М.В. Мороз // Екологічний вісник. – 2015. – № 1. – С.19-21. 16. Ера органічного землеробства: початок // Слобідський край. – 2013. – № 120. 17. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України № 425-VII від 03.09.2013 // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 20-21. – Ст. 721. 18. ПП Агроекологія Шишацького району Полтавської області. Офіційний сайт: http://www.agroecology.in.ua 19. Мішенін Є.В. Механізми забезпечення соціально-екологічно відповідального сільськогосподарського землекористування / Є.В. Мішенін, І.Є. Ярова // Збалансоване природокористування. – 2015. – № 2. – С. 90-94.

И.В. Кошкалда. Экологизация землепользования как основной компонент устойчивого развития. В статье проанализировано экологическое состояние земель в Украине и в Харьковской области в частности. Определены основные проблемы экологизации землепользования и предложено для улучшения экологического состояния земель концентрировать внимание хозяйствующих субъектов на производстве и популяризации органической продукции, которая является весьма полезной для здоровья человека.

Ключевые слова: экологизация землепользования, земельные ресурсы, рациональное использование, органическая прордукция, здоровя человека.

I.V. Koshkalda. Ecologization of landtenure as basic component of sustainable development. In this article the ecological state of and is analysed and suggestions are developed in relation to introduction of ecologization of land tenure. The object of research was determined the couple of certain theoretical-methodological and practical principles of ecologicall and-tenure providing in the agrarian sector of Ukraine. Theoretical and methodological basis of this research was the main principles of landmanagement theory, scientific works of national and foreign investigators in the area of land-tenure

ecologization. By the systematic approach the constraints of land tenure ecologization investigations were determined, such as: the problems of land tenure ecologization were defined; the ecological situation of Ukraine and Kharkiv region was analyzed; the main normative and legal documents of land tenure and the public organizations activities as for nature control were studied; the guarantees of economic development of state and social defense of population with taking into account the potential and needs of nature and development of organic movement in Ukraine; the problems of organic products production and defined the positive influence of such products on human organism. The historical, monographic and abstract-logical methods were used.

The main specific of the majority of ecological problems is that territorial and political frames are not takes into account. The ecologizations of land-tenure in agriculture consist of complex measures of rational land use and nature control with ecological products production and rising of soil fertility. The modern situation of land resources is still insufficient and ecological safety is misbalanced.

Under the investigations has been determined that the quality of agricultural production depends on the state of soil what is influenced on human’s health. There are many public organizations in Ukraine which work with the nature protection and support organic movement propaganda. The organical economics mixes traditions, innovations and science for improvement of nature and human life quality.

Was determined that in Europe, USA and Australia the popularity of organic production is stably increases. In that time the national organical production is in a very beginning of development in spite of Ukraine has all the backgrounds for its development – first of all its soils and climate. That is why in Ukraine is necessary to pay more attention to production and popularization of organic production what could forms the ecologization of land tenure.

Key words: ecologization of land tenure, land resources, rational use, organic production, human’s health.